

Золотий лев (скорочено)

Юліан Опільський

Юліан Опільський

Золотий лев

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ЩО БАЧИЛА ВИВІРКА?

Над малим багnistим озерцем у пралісі росли вікові осокори, вільхи, у трясовині гнили грубезні дубові пні. На окраїнах багнюка переходила у глибоке, непрохідне українське болото. Дещо далі, на сухому бугорку, росли смереки, осокори і буки. На одному букові у просторому дуплі жила собі вивірка. Добре жилося їй у лісі, у якому було багато звірів. Не раз і не два бачила вона ловців, які полювали на куниць, лисиць, кабанів, турів, ведмедів, рисей, лосів у близьких багнах над Стиром та Горинню. Життя біля озерця було цікаве для вивірки. Вона спостерігала за перелітними птахами, турами, кабанами, бачила двобої оленів.

Ось і сьогодні під своїм буком вивірка побачила, як молодий ловець поцілив стрілою малого кабанця. Коли ловець побіг, щоб підняти свою добычу, його побачила стара дика свиня і кинулася помститись за смерть дитини. Ловець з усієї сили вдарив дику свиню ратищем, але і сам упав по хвилі. Гострим зубом свиня розпоролла йому литку. Як міг, так спинював кров ловець: дійняв з другої ноги вовняні волокни, вийняв з торби хліб, заліпив ним рану та став перев'язувати волоками. Але йому потемніло в очах, і він повалився на землю. Вивірці стало нецікаво, і вона полізла в дупло...

Довго лежав хлопець під дубом, і вже сонце хилилося до заходу, коли розплющив очі. Збудив його гавкіт. Ловець підвівся й обережно та уважно став доторкатися до рани. Страшна спрага томила його. Згодом зі сторони смerek надбігла здорова, годована, лягава собака; вона прибігла до лежачого й обнюхала його, а потім загавкала.

Із гушавника вийшла закутана у темну верету бабуса. Вона опиралася на ціпок і тьопала дрібними кроками. За нею ступав плечистий кремезний парубок з ратищем у одній і дзбанятком у другій руці. Одітий був у полотнянку без рукавів та коміра, а припоясався широким чересом, за яким стримів ніж. З лівого боку на ремінній прив'язі висів широкий блискучий топір. Бабуса сказала парубку, що вони знайшли непросту людину, боярську, хоч у неї, щоправда, половецьке гніздо та косоокі дядьки. "То ви його знаєте, бабусю?" — спитав парубок. "Я всіх знаю! І сих, що з Чаброва з таким шумом та криком ішли на ріку Калку в озівські степи, і сих, що їхали змагатися з Батиєм та Куремсою", — говорила стара.

Бабуся була ворожкою, звали її Голубихою. Вона не спішила рятувати ловця, а говорила, що біля боярина Ратибора, якому належала уся волость, стоїть смерть. Стара Голубиха була справді несповна розуму, та не було ще такого, щоби яке її слово та не здійснилося.

Стара прилякла біля лежачого. Вмілою рукою здійняла перев'язку і побачила страшну дерту рану, обліплена хлібом та кров'ю. Голубиха притулила дзбанок з водою до уст лежачого, а він припав до нього губами, неначе вмираючий до життя. Бабуся вимила рану, витерла обережно платиною і замастила ліками усю рану. "Ти син боярина Ратибора?" — спитала його бабуся. Хлопець сказав, що так, і звати його Олег.

Парубок, якого звали Ярослав, узяв Олега на руки і поніс до хатини бабусі, яка була під смерчиною.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ЩО РОЗКАЗУВАЛА СТАРА ГОЛУБИХА?

Другого дня у лісі йшов дощ. Усе замовкло. Парубок Ярослав, або, як його називала бабка, Слава, ще вдосвіта пішов у боярське дворище, а Олег снідав із бабусею. Рана присохла зовсім. Стара налила йому у кухоль меду, а сама сіла на порозі зашивати розірвані повивачі з ноги Олега.

Олег спитав, чи бабуся знає його батька. Вона сказала, що знає Ратибора. Знала його тоді, коли не знав його ще ніхто. І тоді казала йому дещо, але він не послухав. Бабуся знала все. Наприклад, що Олег – єдина дитина Ратибора, який після смерті матері Олега мав не одну жінку, але дітей більше не мав. Дві жінки померло при родах, одна вродила відміну, то й згубила її, сама пішла у безвість. "Гадаєш, що Ратибор любив би тебе, маючи других дітей?" — говорила Голубиха.

Бабуся говорила, що була ворогом Ратибора, бо знала, що він буде погубою роду Судислава, але на Олега не була зла, бо він – одиноким дитям Горислави... Бо в ньому та в Ярославові одна кров пливе. Бо коли Ратибор привіз тіло Судислава з бою, бабусина дочка Ольга мала теж сина, Ярослава, який є молодшим братом мами Олега. Ратибор знав се, але не признав Ярослава, і Ольга вмерла до року з жалю та стиду.

Стара відклала шитво і почала докладно усе пояснювати Олегові. Його дід Судислав був славний боярин. І достатки були в нього, і значення у князя, і пошана в людей. Було в нього троє синів і одна доня Горислава. Мама дітей померла, то Судислав годив своїй одиначці-дочці. Женихалися до Горислави всілякі боярчуки, але вона воліла діувати, а батько й не силував її.

Судислав, доки жила його перша жінка, не мав ні одної побічниці, наче він не боярин, не господар, не багач. Якось в село прийшла недуга, третина села вимерла. Вмерло в боярина Судислава двоє синів, а третій ледве клигав, потім став нетямучий, гикав, а з рота текла слина. Тоді Голубиха порадила, що синові допоможе лиш смерть, а самому Судиславу стерти смуток допомогла би жінка. І тоді Судислав полюбив Ольгу – дочку баби Голубихи.

Саме в той час прибіг зі степів Ратибор. Він був половчин, та вже хрещений. Зразу був тільки ніби гостем, а там і став присікатися до Горислави. Голубиха просила Судислава прогнати Ратибора, але боярин думав сватати Ратибора за Гориславу.

Горислава не хотіла половця, і сватання затяглося. А Судислав тишком звінчався з Ольгою, тому всі казали, що Ольга тільки звичайна підбічниця. Минув рік. Тоді саме прибігли половецькі хани кликати князів на рать. Татари йшли тоді вперше. Пішов і Судислав, а згодом його тіло привіз Ратибор. Всі отроки погинули в бою чи розбіглися, і навіть піп, який також поїхав був із боярином, пропав без сліду. Приїхавши, Ратибор замешкав у дворіщі боярина як опікун його дітей, привласнивши все майно. До Ратибора прийшла Ольга та домагалася своєї вдовиної частини для себе та малого сина Ярослава, але він висміяв її перед усією громадою, що то, мовляв, що вона не законна жінка. Бідна Ольга швидко вмерла, а Голубиха забрала Ярослава. Ратибор оженився з Гориславою. Ратибор з людей правив удвоє, утроє більше. Жалувалися люди княжому воеводі, та Ратибор купив собі його ласку. Ратиборові всього було мало. Раз якось у неділю новий піп ішов до церкви, бачить... під острішком на мотузі висить останній син Судислава. Всі знали, що він несповна розуму, але щоб аж таке вигadaв, сього не надіявся ніхто. Прибігли люди, оглянули мерця і найшли на його тілі сліди побоїв та мотузця. Тої самої днини занедужала Горислава, мати Олега. Вона кидалася в гарячці, позривала з себе одєжу, а тоді Голубиха побачила, що її волосся вже сивіє, а на тілі саме такі знаки, як на повішеному...

Раптом Олег викрикнув, що його батько не міг так мучити матір. Голубиха відповіла, що сказала правду, а чи Олег повірить, їй байдуже.

Стара знов почала розповідати. Вона чула, як Горислава у безтямі молила боярина, щоби не бив її брата, не волік кудись на мотузі, не вішав. Ратибор пригрозив Голубисі, і вона не сміла сказати всім правду. Стара була певна, що Ратибор погубив брата і сестру, навіть би сина погубив, якби той не був єдиною дитиною.

Стара запитала, відколи Олег пам'ятає тата. Хлопець відповів, що десь з 10 років. Тоді стара сказала, що батько міг би і раніше про нього згадати, бо найбільша радість для батька, коли отроча робить перші кроки, леbedить перші слова. Виходило так, що Ратибору було ненависним лоно, з якого вийшов Олег, але він був єдиною дитиною і спадкоємцем.

Коли прийшов Батий, Голубиха взяла Ярослава і пішла в ліси. А боярин Ратибор не боявся ворогів. Він не втратив нічого, бо вийшов на стрічу з татарським ватажком й побалакав із ним поганським якимсь говором, а потім став збирати полюддя і віддав татарам. З того часу почалася загибель села, бо збіднілі люди не могли платити полюддя. Один тільки Ратибор мав покладний гріш, тим-то він сам перейняв згодом виплату татарського подимного, а за се свобідне селянство повернулося в холопів, безвільних рабів.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ЧОГО ЗАБАГЛОСЯ СТАРІЙ ЛИСИЦІ?

Тим часом у боярському дворіщі усі обговорювали новину про зникнення боярчука. Його коня знайшли в лісі з сідлом під черевом, пораненого гіллям та з вибитим оком, але сам Олег пропав.

Ратибор лютував, наказував шукати знов. Раз у раз прибігали стежі і доносили, що всі їх зусилля були безуспішні. Люттю сверкали тоді чорні скісні очі боярина, а уста випльовували прокльони половецькою мовою, яких не розумів ніхто. Врешті він розігнав усіх. Дощ падав щораз то дужче. Боярин остався сам-один і роздумував, що кожної днини татарський загін міг забрати його одинака у неволю, а тоді пропадом пропаде усе його надбання. Ся небезпека висіла над кожним, хто не піддався під безпосередню татарську владу, не пішов між так званих татарських людей. Усі сусідні села від сходу прогнали уже бояр і слухали тільки баскаків. Ратибор зумів удержатися при владі. Та чи надовго? І саме сьогодні ранком був тут посланець баскак Ахмат...

До Ратибора прийшов Ярослав і повідомив, що з Олегом усе гаразд. Ратибор запросив Ярослава до хати і пригостив обідом. Ярослав став розказувати події минулого дня. Боярин слухав його, але не се займало його передусім. Коли парубок сказав, що він Ярослав Судиславич, Ратибор зрозумів, що це син боярина, а його шурин. До того ж, Ярослав сказав так про своє походження: "Кому се до вподоби, той повірить, кому ні, то ні, а мені і се і те байдуже. Тільки, бачите, людина якось мусить називатися, а я гадаю, що мати хіба найкраще знає, хто є батьком її дитини". Кров вдарила до лиця Ратибора. Він зрозумів, що Ярослав його ворог, що безпеки на Руській землі Ратибору не буде. Враз закипіла в серці нелюдська злючість на всіх і вся. Десь із дна думок виповзав план. Ратибор заговорив до Ярослава і розповів, що король Данило прийняв королівський вінець і пов'язався зі західними князями, щоби рятувати наші землі від татар, але все те надаремне, бо усі волості відпали знов до татар, а татарський хан Куремса вислав своїх баскаків зібрати полюддя на хана. Ратибор говорив, що минулого року королівські воєводи побили Куремсу, тим-то і вдалося Ратибору удержати волості при собі, але як буде сього року, не знати; буде війна. Але якщо Ратибору вдасться те, що задумав, то піде собі на Литву до Міндовга, де його радо приймуть. А якщо виїде, то визнає право Ярослава на спадщину Судислава.

Те, що Ярослав знав від бабки про Ратибора, зовсім не годилося з тим, що почув тепер. Знав він і те, що боярин, а не громада приятелює з татарами. Ярослав сказав, що людям зараз важко живеться, бо князь бере полюддя, піп бере десятину, а збирачі, тіуни, вирники деруть після одної шкури другу, третю, десятую, доки на мужицькому хребті не зітліє остання кожушина. Тому люди не хочуть воювати з татарами і захищати бояр. Люди люблять землю і князя, віру і церкву, але ненавидять Княжу дружину та дружинний лад.

Ратибор розумів, що ледачість боярства та безсила влада довели край до руїни. Люди тікали до татар, проганяли бояр, самі ставали господарями на своїй землі. Ратибор почув, як кров вдаряє йому до голови, а жовч заливає серце. Та насилу опанував собою і сказав, що Ярослав стане гідним наслідником Судислава. Потім

сказав, що йому люди винні гроші, багато гривень і кун, вони ніколи не повернуть, хіба він продав би усіх у рабство. Але є спосіб уникнути цього: сьогодні або завтра приїде сюди баскак Куремси – Ахмат – за полюддям. І з ним буде з сотня татарви і великі скарби, данина з усієї Погоринної волості. Ратибор запропонував Ярославу, щоб під його проводом усі чоловіки волості напали на татар, а в разі перемоги, Ратибор забере награбоване і втече у литовські ліси, а Ярослав буде жити у дворищі. "Значить, я маю ограбити баскака?" — спитав Ярослав. "Не тільки ограбити, але і зловити! У цьому твоя безпека. Випустиш його опісля, то ще й подякують тобі, а мене, головного провинника, вже не буде", — сказав Ратибор.

Ярослав сказав, що погоджується і сьогодні вечором буде тут.

ПРО КАРІ ОЧІ ДІВЧИНИ

Сильно схвилюваний вийшов Ярослав від боярина. Хлопець міркував, що Ратибор поводить, як стара лисиця. Але Ярослав теж дещо придумав. У хлопцеві ніби віджив сам Судислав.

У третьому дворищі за боярським сидів багатий колись кметь Глухар. Була в нього жінка, двоє синів та дочка Олена, і саме її стрічав Ярослав не раз, коли збирала ягоди та гриби або виносила братам полуденок, коли в лісі пасли товар. Її карі очі та стрункий стан полонили серце парубка.

Лихоліття повернуло Глухаря у закупи, а праця усієї родини ледве покривала відсотки довгу. Сини Глухаря – Давид та Ігор, усю зиму ризикали по лісах, ловлячи звірину, шкірки якої виправляла мати, усе літо берегли череди та отари, працювали в полі, мати ходила біля городу, батько дбав про сіно та пасіку, але всього того було мало. Рідня була на шляху до рабства.

Вдома у Глухаря Ярослав застав лише саму Олену, бо її батьки і брати були біля Вовчого Вивозу. Вони просушували овес. Олена жалілася Ярославу, бо боялася рабства. Але хлопець сказав, що вона повинна тікати з ним. Дівчина не могла тікати, бо переживала за свою рідню і бабусю Ярослава, які залишаться.

Згодом прийшли батьки Олени. Батько радив дочці тікати з Ярославом, але брати з собою братів, а колись, може, і старі до них приєднаються. Але мати сказала, що на старість хоче залишитися тут. Батько, більш самолюбний, чоловічої вдачі, заспорив, дочка потягла за мамою, тільки Ярослав мовчав уперто. А потім сказав, що сам мусить вирвати з нігтів нелюда себе, Олену, її батьків, все селище.

Зірвався, пригорнув дівчину до грудей, поклонився в пояс родичам і вибіг. Глухарі осталися самі і ждали на синів. Але не діждалися їх сьогодні. Старий Глухар пішов під дворище, щоб дізнатися, де сини. Та тут не знайшов нікого, бо боярин поїхав над Вовчий Вивіз, а коли вернеться, не знати. Занепокоєний вертався Глухар. І ось на порозі хати стрів Василька, сусідського сина, який двигав на собі зброю: ратища, щити, меч, топір, сагайдаки з луками і стрілами. Хлопець сказав, що це сотник Ярослав наказав збиратися. Старий Глухар зажурився не на жарт, бо подумав, що Ратибор не посилав би Ярослава у бій не для своєї користі.

ВОВЧИЙ ПРАЗНИК

Тим часом на чималій прогалині на схід від села зібралося до двісті людей. Посеред зборища стояв боярин Ратибор. Він заговорив про те, що жнива скінчилися, і кожен має дати йому плату. Ратибор сказав, що радо зречеться залеглих відсотків, та істи (основного капіталу) зректися не може, бо вона не його, а синова та його нащадків. Громада мовчала. Тоді Ратибор запропонував, щоб громада віддала усі гроші разом. Громаді не була під силу така уплата, і Ратибор сказав, що є нагода за одним махом позбутися довгу, а ще й прислужитися королеві, який недалечко. А заплатити можна за рахунок ворога. І тоді Ратибор сказав, що Ярослав Судиславич, сотник, усе пояснить. "Послухаєте його, так усі довги громади будуть заплачені, не послухаєте, то король, який саме у війні з татарами, певно, подбає сам про стягнення довгу з вас. Ви ж татарські люди! Ну, на сьому слові будьте здорові!" — сказав Ратибор і поїхав.

Ярослав глядів за ним добру хвилю, а там і повернув до громади і сказав, що боярин каже правду, бо всі люди татарські, бо платять подимне татарві. Тим-то ніхто людям не допоможе уникнути кари короля Данила, хіба Куремса або Ахмат-баскак. А в тому, що люди потатаршилися, винен сам Ратибор. Та коли комусь про це сказати, ніхто не повірить, бо Ратибор – боярин, і його слова важніше.

Ярослав запропонував чоловікам підстерегти баскака і зловити його. Тоді люди будуть безпечні і перед королем, і перед боярином. Ярослав розповів, що баскак везе гроші з усієї Погоринної волості, а біля нього не більше сотні ратників. Виступив Бортняк і спитав, чому ж Ратибор не відпускає з людьми ні одного зі своїх ратників, яких є близько двадцяти. "Але всі вони не з наших, половці та чорні клобуки, — зауважив Ігор. — До того ж вони ще вчора кудись виїхали". Чоловіки боялися, щоб не було зради, і щоб ціла хмара татарви не налетіла після того, як вони зловлять баскака. Ярослав сказав, що коли піймають баскака, то Ратиборові його не віддадуть. Бо Ратибор вирішив не устрямати у діло, щоби в разі чого звалити усю провину на людей і сказати, що то люди зловили баскака, а він його випустив. Ярослав придумав, що візьме у свої руки і бранців, і гріш, і тоді розрахується з Ратибором, а решту розділить між людьми. У кого буде в руках баскак, у того буде і правда. Громада аж тепер зрозуміла усі замисли Ярослава. Хлопець переймав на себе роль Ратибора, а за те звальював на нього усю небезпеку і відповідальність.

Наскоро проведено поділ ратників на десятки і обставлено ними увесь вивіз у лісі, де ліс доходив до самої дороги. Давида вислав Ярослав на Володимирський шлях, щоби дав знати, коли і куди наступатиме королівське військо, а Ігор з двома отроками повів стежу на стрічу баскакові. Чоловіки дізналися, що баскак з усією валкою ночує в Мощанці, дві милі від вивозу. Тому всі ратники повечеряли і поклалися спати у гущавнику, вижидаючи ранку.

Настав день, коли рішалася судьба села Чаброва.

Ратники Ярослава поділилися на чотири частини. З них одна стояла на шляху від Чаброва, і тут було двадцять щонайдужчих парубків. Ціла сотня стрільців засіла з луками в руках та короткими рогатинами наготові. З лівого боку був ліс, і в ньому за деревами засіло тридцять найбільш тямущих, обережних мужів, щоб ловити втікачів.

Вкінці четвертий відділ під проводом Ігоря засів у чагарнику найдалше від першого. Він мав замкнути пастку і вдарити на дружину баскака ззаду. Отак засіли вони всі і ждали приходу татар. Ярослав вирішив задля безпеки не упустити жодного татарина.

Враз почувся зліва скрип коліс та ляск кінських копит у грязюці. Це їхали татарські двоколісні гарби, навантажені добром та грошем. Попереду сиділи візники. Кінні татари їхали по боках валки. Вони знали, що тут уже окраїна татарської займанщини. Не один був би радо повернув коня і махнув туди чимскоріше, та дарма! Ясса, татарський закон, проголошений ханом, карав смертю за кожний, хоч би і найдрібніший непослух.

Посеред балки на білому баскому коні їхав Ахмат, баскак Куремси, Валка опинилися у найвужчому місці вивозу, і нелюдський крик почувся ззаду. Вмить зрозумів Ахмат, що це напад грабіжників. На татар вилетіла хмара стріл. Нечуване замішання вмить запанувало серед валки. Ратники летіли коміть головою, а їх крики та судороги сполохали коней. Не було ні часу, ні спромоги боронитися. Татар легко подолали, а Ахмата схопили. "Кому маю піддатися?" — спитав баскак. "Бояринові Ратиборові!" — відповів Ярослав.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ПЕРЕД РІДНИМ СИНОМ — НАЙБІЛЬШИЙ СОРОМ

Парубки кинулися добивати поранених та забирати їхню зброю. Було її чимало. Усю добичу навантажено на гарби, половлено сполоханих коней, і вся ватага двинулася з місця. Баскак вмить зрозумів, що йому самому поки що небезпека не загрожує. Тому рішився на дві речі. Передовсім бажав дізнатися, яким світом могли покірні досі татарські люди зважитися на такий нечуваний злочин, а опісля... втекти, бо за втрату зібраного гроша та сотні комонників грозив йому неминучий зашморг. Ахмат заговорив до Ярослава, питаючи чи його наказав захопити саме той Ратибор, половчин родом, до якого він їхав. Ярослав сказав, що той, і зараз він чекає вдома. "Він випустить тебе завтра або післязавтра, та коли ми всі розійдемося домів, він вину звалить на нас, а за свою ласку заправить ще похвали", — пояснив Ярослав. "То ви, знаючи се, зважилися на таке діло?" — не розумів Ахмат. Ярослав розповів, що вони мусили. Хлопець пояснив баскакові про все по правді – як боярин присилював громадян погрозою, промовчав тільки свої замисли супроти боярина. Довго слухав Ахмат, а тоді сказав, що Куремса вибачить напад, якщо чабрівці покоряться і повернуть гроші. Ярослав сказав, що вони – дуліби з племені руського, споконвіку належать до Руської держави, а їх голова – король Данило, і саме йому вони хочуть служити. "А ось везу, чи пак щойно віз, я подимне з усієї волості для Куремси, а не для Данила", — сказав Ахмат. Ярослав пояснив, що люди не з доброї волі піддалися татарам, а через Ратибора, який у татар є збирщиком подимного, а в воєводи збирщиком полюддя.

Довгу хвилю мовчав Ахмат. Він швидко збагнув, куди гне Ярослав, і зрозумів, що його не налякає, ані не підкупить. Ярослав сказав, що є спосіб покарати Ратибора:

покарати його тим, за що запродався татарам, а тепер продав їх. Хлопець сказав Ахмату, що перевдягне його на мужика і візьме у дворище. А там він пересвідчиться у словах Ярослава. Ахмат запитав, чи віддасть йому за це Ярослав зброю і відпустить. Хлопець поклявся, і баскак теж поклявся. "Що ж ти гадаєш зробити з боярином?" — спитав Ахмат. "А ось побачиш. Пожди!" — сказав Ярослав.

Ахмата перебрали на мужичка з перев'язаним лицем та шапкою, насуненою на очі. Чоловіки приїхали у дворище. Ратибор уже привіз до хати Олега, а коли приїхав Ярослав, покликав швидко усіх своїх ратників.

Ратибор привітав чабрівців. Ярослав сказав, що вони вбили навіть баскака і прийшли на розрахунок. Ратибор наказав усе добро віддати йому, але Ярослав сказав, що тут є забагато. "Як-то? — озлобився боярин. — Ви ж обіцяли, пограбувавши баскака, віддати всю добичу мені". Вмішався Бортняк, сказавши, що зараз будуть рахувати усе добро. Боярин аж посинів із досади. "Таке ви мені тепер? То я дав вам в руки меч..." — сказав Ратибор. "Всі чули те слово?" — закликав у сей мент Ахмат з-поза плечей Ігоря. "Чули! — загули всі.— Чули і посвідчимо!" Ратибор уже хотів направити своїх ратників на Ярослава і чоловіків, але ратників було менше. Боярин не тямився від скаженості. "Якщо нема баскака, то одно моє слово скине з плечей голови всіх господарів Чаброва, і я клянуся мечем, що скажу його", — сказав Ратибор. Але чоловіки не боялися Ратибора.

Ярослав почав розрахунок спокійно і поважно. Старші господарі і Глухар допомагали.

Було вже добре пополудні, коли почалася виплата грошей. Тут знову боярин забажав самого срібла, а його було у добичі розмірно небагато. Ярослав велів тоді обчислити, скільки є усієї добичі, щоби виділити відповідну пайку бояринові. І показалося, що вартість скарбу більше чим удесятеро перевищувала належності боярина та що срібла було всього п'ята частина. Тим-то тільки п'яту частину довгу заплачено сріблом, а останнє — шкірами, медом, воском, полотном та збіжжям. Опісля громадяни розпаювали все, що зосталося, поміж себе та весело, з реготом і дотепами, подалися домів.

Ратибор пішов у світлицю, де на лежанці спочивав Олег. Син не хотів бачити батька і сказав: "Хто такого батька має, як я, той круглим сиротою тиняється по світі".

СТЯГИ ГЛАГОЛЯТЬ

Чабрівці поховали усіх вбитих татар, розглядали придбані достатки, жінки варили страву та пекли хліб із татарської пшениці, а молоді випробовували татарські луки або ганяли на татарських конях.

Ярослав з Оленою сиділи в саду та балакали про весілля.

Після обіду всі найповажніші господарі зійшлися у Глухаревій хаті. Від імені всі Бортняк спитав Ярослава, що ж буде тепер, коли з боярином Ратибором порвано. Ярослав сказав, що тепер люди можуть приєднатися до короля і йти з ним проти татар. Піти можуть ті, хто має коней, а решта боронитимуть село від татар. "А що буде, коли сам Куремса рушить на нас?" — спитав Глухар. Ярослав відповів, що усім полчищам

татар тяжко буде опертися, бо навіть Київ не зміг, але можна б подбати про якесь городище у мокляках Горині. Парубок наказав збудувати там міст до Чортової купини. Татарський набіг ніколи не триває довго, тому можна буде відсидітись там.

У цей час на Луцькому шляху показалося троє їздців, які прямували у село. Серед них був Давид Глухар. Хлопець приїхав додому і сказав, що король Данило спочиває за два дні дороги, скоро буде тут, а Куремса з татарвою їде від Звягеля. Отож, недалеко від тутешніх селищ буде битва. Давид розказував, що король творить суд над татарськими людьми на всьому пограниччі, він карає відступництво смертю, і кати рубають голови віроломним держави.

Чоловіки переживали, щоб кара короля не впала на село, бо ж воно теж платило татарам. Глухар сказав, що чув, ніби Данило благородний і тямущий володар, який знає світові лад. А Ярослав сказав, що Данило карає не як володар, а як меч усієї землі, на якій вони всі. "Що ж нам, бідним, робити у такій скруті?" — бідкалися деякі з учасників наради. Ярослав сказав, що треба боронитися, берегти себе та своїх так, як він щойно казав, бо не пхався б Куремса у ці землі, якби уздовж усієї границі були скрізь вартові гуртки ратників та сховки для людей та худоби.

Отож, Ярослав вислав посланців у всі присілки та дворища, які належали до Чабрівської волості, щоби ставали на другий день вдосвіта кінно та оружно на рать вітати короля та йти з ним у бій, якщо буде треба. Ярослав не дуже хотів бути сотником і усім командувати, але Олена переконала його, що це потрібно.

Сині, золотом шиті прапори мають над головами раті, сурми грають, бряжчить упряж коней та зброя мужів. Суне полк за полком, попереду воєводи. Ось галичани, підгіряни, тербовельці, перемишляни, ось рать із Белза, Володимира, Луцька, їдуть сотня за сотнею. А за ними друга хвиля ратників. Це подоляни, які, живучи у постійному сусідстві з татарами, звикли ховатися від очей під непоказним одягом, але знають усі прийоми та способи ненависного ворога. Вони вже не раз давали про себе знати пограничним військам Куремси, не одну волость, забрану татарами, освободили від косооких наїзників. І тут, саме серед них їде сам король Данило. Над ним лопотить великий стяг князівства, той самий, що бачив колись погром над Калкою та торішню перемогу над Куремсою. Ось знову рушив Золотий Лев з-над Дністра, щоби дати знати свої гострі кігті ворогові.

З хат вибігають молодичі, діти, старці і, здіймаючи руки, благословляють сивоглавого, але ще кріпкого володаря. Поруч Данила, справа, їде чорноризець ієромонах Василій, а зліва – воєвода Мстислав, муж рослий, дебелий, тугий, ніби тур.

Данило говорив Василеві і Мстиславу, що не любить проливати кров земляків. Монах переконував, що треба прощати, а Мстислав говорив, що на зрадника нема ласки. Король не погодився із Мстиславом: "Ми вимагаємо від мужика вірності і послуху, а що даємо йому за се? Тільки драчки, більш нічого. А прийде татарва, то ми полишаємо його на божу ласку, бо сили в нас нема побідити неслихані полчища хана. Ні, ми не маємо права карати його за се, що даниною забезпечив своє злиденне життя".

Король спинився, коли побачив рать Чабрівської волості. Ярослав спитав, чи можуть вони йти разом з королем. Хлопець розповів, що він Ярослав Судиславич, син померлого діди́ча сієї землі. Королю було цікаво, хто ж боярин Чаброва, і Ярослав показав на Ратибора, що стояв по той бік шляху зі своїм гуртком ратників. Боярин кланявся з покорю і саме брався виголосити промову, коли Данило запитав, чому він не на чолі громади. Король вирішив розглянути цю справу ближче і покарати винного: Ярослава або Ратибора.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

КНЯЖИЙ СУД

На майдані, перед дворичем Ратибора король Данило влаштував суд. Ратибор зі срібним дзбанком на срібному підносі вітав князя білим хлібом та солодким медом. Та король не взяв із рук боярина кованого золотого кубка.

Данило засів на лаві, а поруч нього ієромонах та воєвода. Прибічники утворили круг, один відрізок якого заповнювала чабрівська рать. Данило покликав боярина і Ярослава та добру хвилю приглядався до обох. Мстислав сказав, що пам'ятає Судислава Соломирича, а Ярослав дуже схожий на нього.

Король спитав Ратибора, чи він є збирщиком полюддя і тіуном у волості, і чому від повороту Батия у степи не приносив повинної. Ратибор сказав, що платив данину баскакові, щоби спасти людей від загибелі. А цього року ще не послав нічого у Луцьк для короля, бо ще не зібрав нічого, але зібрав рать, яка вбила баскака і відібрала добро. Ратибор збрехав, що чоловіки не дали йому нічого з того, що відібрали у татар.

Потім король розпитував Ярослава. Хлопець розповів, що боярин, збираючи подимне для хана, звів усе село на закупів. Люди бажали викупитися, а коли викупилися, Ратибор заявив, що не хоче ними проводити, то вони, як люди свободні, самі подбали про оборону перед татарами.

Король дивувався, бо Ратибор говорив, що Чабрів – татарська слобода, а чабрівці винували боярина. Ратибор сказав, що дає присягу боярина, що він говорить правду. Ярослав сказав, що має свідка, який засвідчить, що він говорить правду.

Та королю Данилу не був потрібен свідок. Король уже про все здогадався. Він сказав Ратибору, що коли до нього їхав баскак по данину, то напевне, знав його. Тому саме боярин, а не громада, зрадник. Бо ж у погромі татар не було ні одного з ратників боярина, навіть його не було. Напад міг удатися або і ні, а в такому разі Ратибор відповідав би за все головою. А так ні його, ні ратників не було між винуватцями, і вина оставалась за громадою. А потім король сказав, що навіть здогадується, якого свідка має Ярослав: це татарин. Данило пообіцяв, що навіть, якби свідком був сам Куремса чи його баскак, то відійде без перепони, бо правда божя та справедливість важніші від людських ворожнеч. З-між чабрівських ратників виїхав у блискучому одязі Ахмат. Він зіскочив з коня, вкляк перед королем і поклав до його стіп свою криву шаблюку. Всі аж ахнули, боярин занімів і був би впав, якби не піддержали його ззаду. Сам Данило

здивувався. Ахмат представився і рівним, спокійним, діловим тоном розказав усе, що було колись між ним і Ратибором, що почув від Ярослава, а що при виплаті довгу у дворищі. А коли кінчив, з задніх рядів прибічників короля виступило двоє кремезних парубків, з яких кожний мав при поясі в'язку ременів. Вони станули по обидва боки боярина. І ось впало слово присуду: "Зрадником був і є Ратибор! А ось новий боярин, якому даю провід волості!" Тут рукою вказав Данило на Ярослава, а грімкий оклик всіх чабрівців привітав його.

За тиждень опісля у великому дводенному бою розгромив Данило Куремсу. Чабрівська дружина при цьому відзначилася найбільше. Чабрівці дали ще провідників подільським сотням – і з війська Куремси не осталося й половини. Боярин Ратибор поплатився за свою зраду головою, а його посілля унаслідив Ярослав. Та коли він з молодю жінкою Оленою прибув обняти в посідання дворище, то дозволив Олегові забрати собі батьківські достатки. Олег привітав їх зі спокоем та радістю, бо, живучи з ними, був безпечний від глузування та ворожнечі чабрівців. Опісля поїхав у Галич і там при королеві та його синові Львові намагався добрими і благородними вчинками притемнити сумну пам'ять батька.

До глибокої старості дожила при молодятах стара Голубиха.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу